

Модерація як інтерактивна форма підготовки соціальних працівників

Р. В. Чубук

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Corresponding author. E-mail: R.V.Thcubuk@mail.ru

Paper received 13.10.16; Accepted for publication 26.10.16.

Анотація. У статті актуалізується модерація як інтерактивна форма професійної підготовки соціальних працівників. Завданням даної статті є висвітлення особливостей практичного здійснення занять на принципах модерації під час професійної підготовки соціальних працівників на основі розробленої програми елективного курсу. Структура кожного заняття елективного курсу передбачала три фази модерації: фаза актуалізації (передбачення), фаза побудови знань (конструювання) і фаза консолідації (підведення підсумку заняття).

Ключові слова: модерація, інтерактивна форма підготовки, фази актуалізації, побудови знань, консолідації.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема активізації пізнавальної діяльності завжди була однією з актуальних у теорії та практиці вищої школи. Саме пошук шляхів її вирішення спонукав спрямувати науковий інтерес на оволодіння соціальними працівниками активними та інтерактивними формами і методами професійної підготовки, що засновані на діяльнісних і комунікативних формах пізнання. У результаті теоретичного аналізу професійної підготовки фахівців соціальної сфери виявлено, що провідними факторами розвитку особистості є діялісно-практична і комунікативно-міжособистісна взаємодія студентів, оскільки при цьому формуються якості для самоактуалізації, самовдосконалення, адекватної самооцінки; розвиваються уміння творчого мислення; створюються умови для самостійного прийняття відповідальних рішень на основі одержаних знань, умінь і життєвого досвіду.

Практичний досвід здійснення професійної підготовки соціальних працівників свідчить, що впровадження активних та інтерактивних форм і методів навчання сприяє досягненню суттєвих результатів, якщо майбутні фахівці: активно включаються у співпрацю і взаємовідносини з іншими учасниками навчального процесу; мають реальну можливість для аналізу своєї діяльності та реалізації власного потенціалу; дійсно зацікавлені у практичній підготовці до того, чим їм прийдеться займатися у житті та професійній діяльності; мотивовані на реальну можливість бути самими собою, не боятися висловлювати свої думки, за умови, що вони не будуть піддаватися за це осуду або негативній оцінці. Використання інтерактивних методів на практиці сприяє: реалізації ідеї співпраці викладачів і студентів; оздоровленню соціально-психологічного середовища у групі; створенню доброзичливої атмосфери; суттєвому підвищенню мотивації студентів до навчання і майбутньої фахової діяльності; розвитку навичок конструктивної міжособистісної та групової взаємодії.

Мета статті полягає в актуалізації модерації як інтерактивної форми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Завданням даної статті є висвітлення авторського досвіду практичного здійснення занять на принципах модерації під час професійної підготовки соціальних працівників на основі розробленої програми елективного курсу.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Науковці Б. Бадмаєв, В. Ляудіс, М. Новак, С. Смирнов, Н. Ярошенко та ін. вважають, що до активних методів відносяться методи програмованого, проблемного та інтерактивного навчання. Інші дослідники (Т. Аветова, Є. Коротчаєва, Є. Руднева та ін.) розглядають поняття «інтерактивне навчання», «інтерактивні методи і методики навчання», «інтерактивність», як співпрацю, кооперацію, спілкування рівноправних учасників. М. Кларін, визначає інтерактивне навчання як спосіб пізнання, що здійснюється у формах спільної діяльності: всі учасники навчального процесу взаємодіють один з одним, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії колег і власну поведінку, занурюються в реальну атмосферу ділової співпраці щодо вирішення проблем.

Проблеми розробки інтерактивних технологій, впровадження методик інтерактивного навчання у процес професійної підготовки фахівців у вищій школі були предметом досліджень багатьох науковців (Л. Богданова, І. Зязюн, О. Киричук, Л. Пироженко, О. Пометун, Г. Сазоненко та ін.). Модерація як форма інтерактивної підготовки фахівців була об'єктом наукових досліджень у роботах М. Костікової, В. Лопаткіна, І. Шалаєва та ін.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. На підставі теоретичного аналізу наукових праць зазначеної проблематики виявлено, що методи інтерактивного навчання і проблеми впровадження методик інтерактивного навчання у процес професійної підготовки фахівців у вищій школі були об'єктом наукових досліджень у роботах багатьох науковців. Проте, необхідність подальшого розгляду цієї проблематики існує. Нами актуалізується контекстність модерації як інтерактивної форми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та висвітлюються особливості практичного здійснення занять на принципах модерації під час професійної підготовки цих фахівців на основі розробленої програми елективного курсу. Презентована нами контекстність модерації розширює діапазон дослідницької сфери, оскільки у традиційній освітній науці та практиці ця проблема ще є недостатньо розробленою.

Виклад основних результатів теоретичного аналізу. В умовах сьогодення одними із визначальних

факторів успішного розвитку особистості вважаються не інтелектуальні здібності людини, а її особистісно-психологічна зрілість; аргументованість мотивації; визначеність життєвих потреб, глибинних переконань, ціннісних орієнтацій тощо. Відтак, зусилля викладачів вищої школи мають бути спрямовані на розвиток тих здібностей фахівця, які допоможуть йому успішно досягти поставленої мети. До того ж, навчальний план професійної підготовки майбутніх соціальних працівників повинен передбачати: формування навичок адаптації до змінних умов життєдіяльності у соціальному середовищі та умінь до самостійного ухвалення відповідальних рішень і подолання життєвих негараздів; активізацію особистісного потенціалу для самоствердження і самореалізації у різних сферах діяльності. Це означає, що соціальний працівник має бути професійно-підготовленим, здатним спрямувати свою професійну діяльність на допомогу людям, які її потребують (особливо молоді), а для цього необхідно: не лише оволодіти певними знаннями, навичками та досвідом, але й набути різнобічних умінь, що необхідні для забезпечення особистої життєздатності в непростих умовах соціальних трансформацій; усвідомити свою унікальність і сприяти постійному вдосконаленню власного розвитку як самодостатньої особистості.

Важливо, на нашу думку, те, що стратегічним напрямом інтенсифікації та активізації пізнавальної діяльності студентів у вищій школі має стати: їхнє включення у цей процес не тільки на рівні інтелектуальної та пізнавальної активності, але й на рівні прояву соціальної та особистісної позиції студента, його індивідуальності, що сприяє підвищенню інтересу, творчій активності та самостійності студентів; здатність до максимального використання активних методів навчання з метою формування організаційних умінь співпраці в колективі, команді; сформованість високого рівня самосвідомості та персональної відповідальності; формування умінь та навичок до проектного мислення і моделювання професійних ситуацій; готовність до свідомого використання набутих теоретичних знань у практичній діяльності; розвиток особистої спроможності до ухвалення самостійних рішень, тощо.

Саме для активізації пізнавальної діяльності майбутніх соціальних працівників під час професійної підготовки необхідно використовувати інтерактивні форми і методи, серед яких: *дискусія*, як метод групової взаємодії; *ділові, рольові та організаційно-діяльнісні ігри*, як унікальні механізми акумуляції та розповсюдження соціального досвіду: практичного (оволодіння засобами вирішення завдань) та етичного, що пов'язаний з дотриманням певних норм і правил поведінки у різних ситуаціях; *кейс-метод*, як метод колективного аналізу ситуацій; *тренінг*, як форма комплексного використання інтерактивних методів і прийомів навчання; *модерація*, як форма інтегрованого взаємозв'язку умов, методів, засобів і прийомів організації спільної діяльності, що дозволяє учасникам: виявляти, усвідомлювати, аналізувати ситуації; знаходити шляхи вдосконалення професійної діяльності.

Розглянемо модерацію більш детально. Сенс модерації полягає у тому, що відбувається взаємне неформальне інтелектуальне збагачення учасників модераційного семінару під час групового навчання на основі оволодіння знаннями, уміннями і досвідом, якими ділиться кожен учасник, а отримує від нього стільки, скільки спроможний особисто сприйняти та запам'ятати.

Поняття «модерація» походить від латинського слова «*moderatio*» – регулювання, управління; а «модератор» – від «*moderator*» – наставник, керівник. Модерація, як об'єкт наукових досліджень, розглядається у наукових публікаціях як новий метод групової роботи і як нова педагогічна технологія. На думку Т. Паніної та Л. Вавілової поняття «модерація» використовується у декількох значеннях: 1) як форма підготовки і підвищення кваліфікації кадрів; 2) як сукупність методів для організації роботи зі слухачами курсів підвищення кваліфікації; 3) як технологія навчання; 4) як дидактичний метод. Науковці вважають, що підґрунтям для розробки цілей, змісту і методів модерації є психолого-педагогічні та соціологічні аспекти, які спрямовані на: забезпечення комфортності в групі; організацію спільної діяльності учасників під час вирішення проблем [1].

Модерація є формою організаційно-комплексного вдосконалення учасників групи, що забезпечує їхню спільну діяльність на трьох рівнях: 1) предметно-змістовому; 2) чуттєво-практичному; 3) комунікативної взаємодії та співпраці. Додамо, модерація представляє певну сукупність взаємопов'язаних методів і прийомів організації спільної діяльності студентів, що сприяють розвитку умінь, дозволяють залучати учасників до: процесу виявлення, осмислення і аналізу ускладнень у професійній діяльності; пошуку шляхів самостійного вирішення проблем; відповідального прийняття і практичного втілення рішень у життя; професійного проведення дискусій і переговорів; взаємного навчання на основі знань і досвіду всіх учасників [].

Для практичного здійснення модерації під час професійної підготовки соціальних працівників нами розроблено програму елективного курсу, що враховувала такі аспекти:

- Роль модератора (викладача) була керівною і фасилітаторською (від англ. *facilitate* – полегшувати, допомагати, сприяти; *facilitator* – посередник, ведучий, той хто допомагає групі в організації роботи). Тобто, модератор сприяв та організовував активну діяльність серед студентів.
- Суттєве значення надавалося напрямам і способам діяльності, візуалізації змісту матеріалу.
- Професійна підготовка здійснювалася на основі спільного планування викладача зі студентами семінарських, практичних і лекційних занять.
- Процес професійної підготовки був структурованим і передбачав зміну організаційних форм: індивідуальна, парна, групова.
- Візуальна і словесна презентація напрацювань групи була обов'язковою.
- Обов'язковими були: зворотній зв'язок, наскрізна рефлексія (змісту, методів), контроль за само-

почуттям, оцінювання досягнутих результатів.

- Наявність доброзичливої атмосфери, проведення вправ для емоційної розрядки, релаксації, що сприяли активній участі кожного у семінарі [].

Доцільно зазначити, що сутність діяльності модератора (викладача) під час проведення занять за темами елективного курсу полягала у тому, що він був більш досвідченим партнером студентів у їхньому навчанні, який пропонував свої знання і досвід під час організації процесу групового навчання. Виконуючи свої функціональні обов'язки, модератор (викладач) виконував при цьому різні професійні ролі. Під час викладання (актуалізації) змісту нового матеріалу – модератор виступав у ролі референта; для стимулювання активності учасників до продукування нових ідей – модератор виконував функції фасілітатора; у випадку необхідності зміни відносин між учасниками групи, або під час пояснень деяких положень – модератор виступав у ролі консультанта; а для організації груп підвищення кваліфікації, модератор виконував обов'язки керівника (куратора) групи.

Структура кожного заняття елективного курсу умовно передбачала три фази: актуалізації (передбачення), побудови знань (конструювання) і консолідації (підведення підсумку заняття). Відтак, кожне заняття розпочиналось з фази *актуалізації (передбачення)*, під час якої модератор (викладач) спрямовував увагу студентів на те, щоб вони розмірковували та заглиблювались у специфіку нової теми, ставили (записували) запитання у межах теми лекції, які їх цікавлять і які вони хотіли б винести на обговорення в групі. *Фаза актуалізації мала на меті:* актуалізувати (згадати) уже наявні у студентів знання; неформальним шляхом оцінити те, що вони вже знали (у тому числі їх помилкові уявлення або ідеї); встановити мету заняття; зосередити увагу студентів на темі; зорієнтувати на конкретний контекст для того, щоб вони могли із розумінням смислу продукувати нові ідеї.

Після такого початку заняття починалась друга фаза – *побудова знань* – коли модератор (викладач) спонукав студентів до: осмислення змісту нового матеріалу і формулювання нових запитань; прагнення самостійно відповісти на попередньо записані запитання і визначити нові ідеї. *Фаза побудови знань мала на меті:* ознайомити студентів з планом теоретичного матеріалу для аудиторного вивчення; дати структурований огляд лекційного матеріалу, в якому представити ключові поняття і підготувати студентів до засвоєння матеріалу; спрямувати студентів на порівняння очікуваних ними результатів від заняття з тим, що буде фактично вивчатись, після чого студенти повинні переглянути попередні очікування і генерувати нові ідеї; виявити ключові моменти за темою заняття; відстежити логічну послідовність мислення фахівців; сформулювати висновки та узагальнити вивчений матеріал; роздати завдання для самостійної роботи з метою підготовки до семінарських занять.

Додамо, що теоретичний матеріал для аудиторного вивчення подавався модератором (викладачем) у вигляді структурованого огляду. Структурований

огляд – це коротка лекція, повідомлення або пояснення на початку заняття, щоб стимулювати, розбудити у студентів зацікавленість даною темою, презентувати ключові поняття, чим підготувати студентів до засвоєння нового матеріалу. До того ж, лекція у формі структурованого огляду передбачала обов'язковий зворотній зв'язок зі студентами, які мали прокоментувати зміст заняття і порівняти з особистим досвідом. Одночасно модератор аналізував перебіг їхніх думок і логічність висловлювань стосовно теми заняття.

Третя фаза – *консолідація* – полягала в тому, що зрозумівши ідею і зміст заняття, студенти (до того як заняття буде закінчено) переходили до рефлексії. Для цього модератор (викладач) спонукав студентів відрефлексувати те, про що студенти дізналися на занятті та відповісти на такі запитання: Що означає дана інформація для них? Як це змінює їх попередні уявлення? Чи вважають вони, що одержані знання необхідні для їхньої майбутньої практичної діяльності? Де і як вони ці знання зможуть використовувати у практичній роботі? та інші. Для з'ясування цих питань модератор (викладач) організовував групу дискусія або блиц-аналіз залежно від теми заняття. *Фаза консолідації мала на меті:* узагальнити основні ідеї майбутніх фахівців; інтерпретувати визначені ідеї з поясненням їх змісту; прокоментувати власні думки у процесі взаємного обміну; виявити особисте ставлення кожного студента до теми; змодельовати процес апробації та практичного впровадження ідей; оцінити як відбувається процес навчання, чи варто його продовжувати за такою структурою.

Доцільно зацентувати увагу й на тому, що до структурованих лекцій, як ефективного та емоційно-насиченого способу презентації знань, висувалися деякі вимоги. Серед них основними є такі: обов'язкове розкриття понятійного апарату за темою заняття з поясненням міжпредметних зв'язків; поєднання логічності і доступності викладу матеріалу, використовуючи науково-проблемний характер; діалогічна структура лекції та доброзичливе створення творчої, емоційно-позитивної атмосфери; стимулювання пізнавальних інтересів студентів; систематичне повторення навчального матеріалу, який вивчали на попередніх заняттях; домінування професійної спрямованості (акцент на конкретні приклади застосування знань); подання інформації для конспекту у вигляді таблиць, наочних схем, рисунків, зручних для сприймання і запам'ятовування, якщо це можливо.

У ході семінарських занять соціальні працівники застосовували наявні теоретичні знання для розв'язання практичних завдань; відпрацьовували варіанти застосування конкретних елементів технологій для реалізації провідних функцій соціально-педагогічної діяльності; виокремлювали та порівнювали різні ракурси проблеми; розгорнуто і логічно аргументували доводи або спростовували деякі позиції з поясненням причин; публічно відстоювали власну точку зору – тобто, здійснювали аналіз життєвих ситуацій з метою формування професійних умінь. Особливістю запропонованої методики було те, що предметний зміст презентувався не як статичне знання, а як спосіб пізнання.

Важливо наголосити й на тому, що основні ознаки пізнавальних інтересів під час вивчення елективного курсу проявлялися на практиці в таких аспектах. *Перший аспект* – пізнавальний інтерес до елективного курсу проявлявся у ставленні студентів до аудиторних занять, серед яких слід виокремити: зосередженість на матеріалі, що стосувався безпосередньої фахової спрямованості; наявність уваги та відсутність відволікань під час таких занять; участь в обговоренні проблем, які пропонував модератор, (наприклад, змодельовати ситуацію і запропонувати власні варіанти вирішення проблеми); прагнення студентів знайти відповіді на поставлені викладачем запитання; зацікавленість у вивченні додаткової літератури, особливо тієї, що стосувалася сучасних способів активізації професійної підготовки. До того ж, студенти самостійно допрацьовували новий матеріал; вивчали досвід роботи, що висвітлювався у фахових періодичних виданнях; оприлюднювали цей досвід на заняттях; пропонували теми для обговорення, спрямованість яких полягала у тому, як можна реально використати практичний досвід інших; конкретно моделювали та обговорювали кожну ситуацію: як це можна зробити, що для цього потрібно, як і коли організувати, у яких випадках застосовувати.

Другий аспект – пізнавальний інтерес до елективного курсу проявлявся і в поведінці студентів після закінчення аудиторних занять. Тобто після лекції зацікавлені предметом вивчення студенти не розходилися, а ставили запитання викладачу, висловлювали свої думки щодо тієї або іншої ситуації, організовували змістовну дискусію між собою. Діалог і дискусія були можливістю для студентів: висловити власну думку, прислухатись до думки інших студентів, з'ясувати істину, розвивати професійний інтерес, що стало спонукальною причиною до подальшої співпраці, організації круглих столів, конференцій тощо. Студенти самостійно домовлялися між собою: хто буде готувати і на яку тему доповідь для вказаних заходів, а хто брати участь в обговоренні. При цьому брали додаткові теми, окрім тих, які передбачено програмою елективного курсу для поглибленого вивчення матеріалу.

Третій аспект – пізнавальний інтерес до елективного курсу був пов'язаний з організацією способу життя студентів. Зокрема, суттєво була вдосконалена організація самостійної роботи студентів; більше уваги стали приділяти вивченню професійно-орієнтованих дисциплін, оскільки студенти відчули недостатність знань під час проведення як структурованих лекцій, так і семінарських занять; самостійно опрацьовували навчально-методичну та додаткову літературу, вели інформаційний пошук матеріалів у бібліотеці та Інтернеті. Водночас, студенти задумалися над можливістю працевлаштування, стали шукати роботу з неповним робочим днем за своєю майбутньою спеціальністю для того, щоб на практиці апробувати набуті знання, вдосконалювати вміння і навички. Особливо цінним було те, що студенти, які стали працювати за спеціальністю, часто на заняттях наводили приклади з практики роботи, розказували про те, як організуються різні соціальні заходи, акції, а також про їх результати. Така інформація була для інших студентів, досить цікавою, викликала інтерес і багато запитань однокурсників, спонукала більш свідомо сприймати майбутню діяльність, надавала впевненості для самореалізації та стимулювала до пошуку роботи за спеціальністю.

Висновки та перспективи подальшого розгляду. Резюмуючи викладене, логічно зазначити, що впровадження модуляції як інтерактивної форми у процес професійної підготовки соціальних працівників стало необхідною умовою їхнього особистісного і професійного розвитку, оскільки майбутні фахівці (як суб'єкти діяльності) самі переклучилися до постійного пошуку нових і неординарних форм роботи, що сприяло суттєвому підвищенню ефективності їхньої діяльності. Тобто, впровадження модуляції сприймалося майбутніми соціальними працівниками дуже позитивно, оскільки проведення елективного курсу на принципах модуляції сприяло самоактуалізації, розвитку пізнавального інтересу і вдосконаленню їхньої професійної компетентності. *Перспективи подальшого розгляду* вбачаємо у практичному проведенні програми системних тренінгів, як форми комплексного використання інтерактивних методів і прийомів навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жезлова С.А. Модерация как инновационная форма повышения квалификации учителя: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Кострома, 2009.
2. Інтерактивні методи навчання: Навч. посібник. / За заг. ред. П. Шевчука і П. Фенриха. – Щецін: Вид-во WSAP, 2005. – 170 с.
3. Кларин М. В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта // Педагогика. – 2008. – №7. – С. 22-27.
4. Панина Т. С. Современные способы активизации обучения: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Т. С. Панина, Л. Н. Вавилова; под ред. Т. С. Паниной. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 176 с.

REFERENCES

1. Zhezlova S.A. Moderacija kak innovacionnaja forma povyshenija kvalifikacii uchitelja: Avtoref. dis. ... kand. ped. nauk. – Kostroma, 2009.
2. Interaktyvni metody navchannja: Navch. posibnyk. / Za zag. red. P. Shevchuka i P. Fenrykha. – Shchetsin: Vyd-vo WSAP, 2005. – 170 s.
3. Klarin M. V. Interaktivnoe obuchenie – instrument osvoenija novogo opyta // Pedagogika. – 2008. – №7. – S. 22-27.
4. Panina T. S. Sovremennye sposoby aktivizacii obuchenija: ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij / T. S. Panina, L. N. Vavilova; pod red. T. S. Paninnoj. – 2-e izd., ster. – M.: Izdatelskij centr «Akademija», 2006. – 176 s.

Moderation as an interactive form of social workers' training

Chubuk R.

Abstract. The article highlights moderation as an interactive form of social workers professional training. The article aims at illustrating the peculiarities of practical implementation of moderation principles in class during professional training of social workers on the basis of an elective course program. The structure of each class of the elective course included three phases of moderation: updating phase (foresight), knowledge construction phase (construction), and consolidation phase (summing up the lesson).

Keywords: moderation, interactive form of training, updating phase, knowledge construction phase, consolidation phase.

Модерация как интерактивная форма подготовки социальных работников

Р. В. Чубук

Аннотация. В статье актуализируется модерация как интерактивная форма профессиональной подготовки социальных работников. Задание этой статьи состоит в рассмотрении особенностей практического осуществления занятий на принципах модерации при профессиональной подготовке социальных работников на основе разработанной программы элективного курса. Структура каждого занятия элективного курса предусматривала три фазы модерации: фаза актуализации (прогнозирования), фаза конструирования знаний, фаза консолидации (подведение итогов занятия).

Ключевые слова: модерация, интерактивная форма подготовки, фазы актуализации, конструирования знаний, консолидации.